

УКРАЇНСЬКІ ЛІБЕРАЛЬНІ ПАРТІЇ, ЇХ ПІДТРИМКА НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ

Актуальність обумовлюється потребою подальшого вивчення історії виникнення та діяльності українських і загальноросійських партій, організацій та рухів початку ХХ ст., які визначили перебіг подій та особливості тогочасного суспільно-політичного життя в Україні. Політичні партії, організації та рухи відіграли винятково важливу роль у процесі творення модерної української нації, важливим етапом якого стала Українська революція 1917 – 1920 рр. Її політико-правові та ідейні наслідки зумовили становлення сучасної держави.

Мета: полягає в цілісній реконструкції й порівнянні процесу розвитку, організаційного та ідейного становлення і практичної діяльності як українських, так і загальноросійських ліберальних партій.

Об'єктом дослідження є історія українських ліберальних партій та осередків (відділів) загальноросійських ліберальних партій, що діяли на теренах України у складі Російської імперії.

Предметом дослідження є генеза, ідеологія, організаційна структура, форми та методи діяльності ліберальних партій, а також тенденції розвитку лібералізму в Україні.

Дослідженість теми: Лібералізм – як ідейний напрям – поєднав у собі всі поняття, якими живе сучасне західне суспільство, він став ідеалом для багатьох країн. Але перенесення західних ідей і досвіду на політичний ґрунт України

без урахування її особливостей може призвести до серйозних помилок. Справа в тому, що останні 4–5 років у сусідній Росії простежується поступовий відхід від лібералізму і визнання його шкідливою для держави течією. Щось подібне відбувається і в Україні. Колись на радянському просторі було «перероблене» поняття соціалізму під тих, хто прийшов до влади. Останнім часом відбувалось викривлення поняття лібералізму. Як свідчить ряд публікацій в українській і російській пресі, а також висновки деяких підручників: «лібералізм завдає чимало шкоди». Скоріше всього викривлення і спроби засудження лібералізму – прямий шлях до авторитаризму або тоталітаризму.

На жаль, сьогодні в Україні немає сильної авторитетної ліберальної партії. Як відомо, традиційно ліберали були лівими. Подивимося на сучасну розстановку значних політичних сил в Україні: 1) праві сили: «Наша Україна» з РУХОМ та іншими партіями і об'єднаннями має спрямування на національне відродження

на основі лібералізму; 2) центристи: СДПУ (о), НДП та інші партії, що до них примикають, проголосили шлях розвитку європейської соціал-демократії; 3) ліві: соціалісти, комуністи та ін. не визнають повністю лібералізму, хоч і другий і третій блоки партій внесли чимало ліберальних ідей до своїх програм.

Виникає питання, чому сьогодні носії ліберальних ідей віднесені до правих партій, як в Україні в добу Директорії та пізніше при більшовицькій владі? Оскільки поки що не існує ліберальної партії як реальної сили, то можна з упевненістю говорити про те, що справжній лібералізм, який проповідує свободу особистості, свободу підприємництва, дійсні демократичні свободи, демократію, жорстке підпорядкування законам усіх членів суспільства, в Україні так і не з'явився. Лібералізм в його класичному розумінні, як тяжіння до більшої свободи, нічого спільного не має з псевдолібералізмом попередніх років і нинішнього часу. Події листопада-грудня 2004 р. показали, що в Україні відчувається досить сильне тяжіння до лібералізму. Саме тому лібералізм – це вихід із тієї складної політико-економічної ситуації, в якій опинилась Україна. Тому необхідно повернутися до свого національного ліберального досвіду. Врахувати всі його позитивні сторони і помилки, а також дослідити традиційний взаємовплив українських і російських лібералів, української та російської революцій. Історію лібералізму, політику, філософію ліберальних партій України початку ХХ ст. вивчають історики, економісти, соціологи, політологи, юристи, філософи вже більше століття. Серед істориків, які прямо чи побіжно досліджували історію українського лібералізму, можна назвати: А. Білоус, В. Борисенко, І. Ващенко, Я. Венгелік, В. Воевич, Ю. Гамрецький, М. Демченко, А. Кагрєнко, О. Костенко, І. Курас, Ю. Левенець, Л. Могильний, Д. Наріжний, А. Павко, Є. Панкова, М. Раковський, С. Трубочанинов, О. Рахно, О.Старинець, В. Стрілець, А. Сурма, В. Чалікова, П. Шморгун, М. Якупов, М. Ясир та багато інших.

Специфікою українських ліберальних партій було те, що їх позиція і програмові вимоги були близькі як до кадетів, так і до соціал-демократів. Тому вони були соціалістами і лібералами водночас. Характерно, що українські ліберали соціалістичну ідею поєднували з вимогами автономії України, з елементами української державності. У радянській літературі українські національні партії, зокрема ліберальні, зараховувались до категорії буржуазно-націоналістичних. Нині українська історична література трактує погляди і порівняння лібералів як суто соціалістичні. Насправді, з огляду на їхні програми і діяльність, це поєднання соціалістичних і ліберальних ідей, найбільш зважений та розумний, як на нашу думку, шлях. Але зазначимо, що політичні сили в Україні та Росії були надто нерівними. Лівих партій було більше, тож і вплив їх значно вагоміший. Здавалося б, саме це мало спонукати уряд до дій, до певних реформ.

Кадети, особливо українські ліберальні партії, з самого початку були, безперечно, лівими. Але Україна мала свої особливості, свою специфіку, а саме:

- через відсутність чіткої соціальної структури суспільства відбулося фактичне змішування всіх політичних напрямів - буржуазно-демократичного, національно-визвольного і соціалістичного. Часто-густо члени однієї партії були членами іншої або поділяли її погляди;

- українське суспільство не поділялось на чіткі класові групи. Відтак українські ліберали представляли інтереси найбільшої верстви населення, або третього стану, - найчисельнішої в усіх країнах. Тому, мабуть, у програмах українських ліберальних партій були як буржуазні елементи, так і соціалістичні. Але «соціалізм» і «капіталізм» вони розуміли, на відміну від революційних і монархічних партій, насамперед як демократію, а не диктатуру одного класу, як поступовий, але перехід до соціалізації суспільства, оскільки не мали наміру травмувати країну революцією. Проте ненажерливість і непомітність «верхів», неможливість існування надалі за таких умов «низів» призвели до надзвичайної кризи, революції, громадянської війни. Прагнення покращити життя своєї країни привело багатьох розумних, талановитих, закоханих у свою землю людей, готових віддати їй свої знання і працювати задля неї, до особистої трагедії;

- українські ліберали фактично вийшли з національно-демократичних гуртків соціалістичного забарвлення, які згодом перетворилися на соціалістичну за спрямованістю Революційну українську партію. Національні партії так чи інакше починали свою історію саме з РУП. Їх розвели програмові вимоги, кінцева

мета і тактика. Об'єднувала їх національна ідея. Саме національна ідея, а не націоналізм, як про це писали раніше.

Але українські партії мали значно менший вплив на маси, ніж загальноросійські, що пояснюється, як свідчать документи, національним питанням, національним рухом. Складна національна структура та історичні витоки населення України – селян, пролетаріату та інтелігенції – обумовлювали невизначеність національного руху і розвиток у ньому протилежних течій.

Український національний рух до 1905 р. не мав широкої підтримки ні у селян, ні у промислових робітників. Він охоплював відносно невелике за чисельністю коло ентузіастів-інтелектуалів, передусім викладачів різного рівня - від університетських професорів до сільських учителів, літераторів, священників. Їх

надихали та підтримували аналогічні гуртки українського населення Східної Галичини по той бік австрійського кордону. Ситуація ускладнювалася відсутністю суто українського місцевого пролетаріату та буржуазії. Нові індустріальні центри засіялись переважно приїжджими з півночі та заходу – як робітниками, так і правлячою верхівкою. Однією з головних причин невідповідності української спільноти до революції український ліберал І.Огієнко вважав відсутність сильних політичних партій, нечисленність національної інтелігенції і низький рівень її суспільно-політичної свідомості. Важливою перешкодою, на його погляд, була відсутність належної підтримки української революції з боку народних мас [8, с. 102]. Національний рух знаходився на початковій стадії, коли Лютнева, 1917р., революція дала йому могутній імпульс. На жаль, український лібералізм протримався на історичній арені недовго. Загибель ліберального руху обумовлена тим, що носії лібералізму - середній, або третій стан, ще не сформувався, був позбавлений цілісності, відтак не мав достатнього впливу. А того, що не всі робітники мали однаковий достаток і соціальне становище, не всі селяни були бідними чи багатими, що буржуазія була дрібна, середня і велика, в соціальних і національних негараздах ніхто не враховував серйозно, крім самого третього стану, лібералів, проте їх не почули, а дії були нерішучі. Досвід ліберальних партій України початку ХХ ст. повинен сьогодні, за нинішньої політичної системи, відіграти позитивну роль і застерегти від помилок. Він має нагадати, що є таке поняття, як псевдодемократія, що диктатура – це відсутність демократії. Досвід радянського періоду свідчить, що Ради можуть перетворитися на придаток партійної влади. І якщо в діяльності першого напівліберального уряду України – Центральної Ради – чітко простежується розмежування і незалежність різних гілок влади, оскільки Центральна Рада виступала за демократію і загальнонародний парламент, то зовсім інше впливає з досвіду радянського періоду, коли партійним органам підпорядковувалися усі гілки влади. Тобто те, до чого намагалися наблизитися ліберали – громадянське суспільство, правова держава, свобода особистості, європейський парламентаризм, – рішуче відкидав, заперечував В. Ленін. Тому з перемогою більшовиків в Україні та Росії лібералізм зник як явище, як філософія. В історичній літературі – не тільки радянській, але й сучасній – вчені тривалий час шукають відповідь на запитання: чому доля російського лібералізму (йдеться про загальноімперський лібералізм) виявилася такою короткочасною? З цього приводу є чимало роздумів, аргументів, узагальнень. Але чому не спромоглися утриматися українські ліберали - це питання поставало дуже рідко.

Висновок. Український ліберальний партійний рух був нечисленний з певних причин: засилля російських партій, русифікація населення, відсутність соціальної бази капіталізму – значної української буржуазії; Українські ліберальні партії не мали видатних теоретиків саме ліберального руху, хоч вони й об'єднували еліту української інтелігенції, але їхні погляди різнилися від соціал-демократичних до октябристських, тобто консолідації сил в Україні та їх єднанням заважала невизначеність політичної орієнтації; Українські ліберали початку ХХ сторіччя - це перший досить вдалий, проте нетривалий досвід, якому

стали на заваді, не дали розвинути історичні події; Українські ліберали мали слабкі зв'язки з народними масами, зберігаючи у роботі тенденції «гуртківства»; Події в Росії та Україні розвивалися так стрімко, що лібералам-початківцям в українському політичному русі було складно зорієнтуватися (як і російським лібералам, більш досвідченим); Слабкість політичного українського руху змусила звернутися до іноземних держав за допомогою, що вже само по собі не спрацювало на перемогу українських сил, а було фактично виступом проти власного народу, який врешті-решт відмовився їх підтримувати; Умови розвитку України і Росії були настільки взаємопов'язані, що невдачі російських кадетів – як сильнішої партії - призвели до краху й українських кадетів [2, с. 332–333].

На жаль, Україна не спромоглася повторити позитивний досвід європейського лібералізму і вийти на передові рубежі у світі. Про демократію як явище на тривалий час забули.

Література

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
2. Донченко С.П. Ліберальні партії України (1900 - 1919 рр.). – Дніпродзержинськ: Видавничий відділ ДДГУ, 2004. – С. 323 – 333.
3. Иоффе Г.З. Крах российской монархической контрреволюции. – М.: Наука, 1977. – 320 с.
4. Тюрменко І.І. Іван Огієнко - головно уповноважений уряду УНР (листопад 1919 - жовтень 1920 рр.) //Український історичний журнал. – 1999. – № 5. – С. 102.
5. Шелохаев В.В. Партия октябристов в период первой российской революции. – М.: Наука, 1987. – С.134.